

2. Шершеневич Г.Ф. Наука гражданского права в России. – М.: Статут, 2003. – 250 с.
3. Цивільне право України: Підручник. У 2-х кн. / За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнєцової. Кн. 1. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 624 с.
4. Ромовська З. Українське цивільне право: Загальна частина. Академічний курс. Підручник. – К.: Атіка, 2005. – 560 с.
5. Підпригора О. Цивілістична наука в Київському університеті ім. Тараса Шевченка // Вісник Академії правових наук України. – 1999. – № 2 (17). – С. 107–123;
6. Харитонов Є.О. Школа рецепції римського права в Одеській національній юридичній академії // Наукові праці Одеської національної юридичної академії. – Том 1. – Одеса, 2002. – С. 44 – 64.
7. Цивільне право України: Навч. посібник/ За ред. Р. О. Стефанчука. – К.: Наукова думка; Прецедент, 2004. – 361 с.

*Голоденко Ірина Олександрівна,
старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова*

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ МАЙНА ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Реформування системи вищої освіти супроводжується змінами в механізмі правового регулювання діяльності закладів вищої освіти, особливим місце в якому займають фінансово-господарські відносини, що є підставою для формування майнової бази (з метою забезпечення здійснення освітніх функцій).

Режим прав на майно освітніх установ відноситься до обмежених речових прав, похідних від права власності. При цьому освітні заклади використовують конструкцію організаційно-правової форми установи, права якої мають відому специфіку, в першу чергу – в їх обсязі і характері.

Так, Закон України «Про вищу освіту» у ст. 70 визначає, що «матеріально-технічна база закладів вищої освіти включає будівлі, споруди, землю, комунікації, обладнання, транспортні засоби, службове житло та інші матеріальні цінності. Майно закріплюється за державним або комунальним закладом вищої освіти на праві господарського відання і не може бути предметом застави, а також не підлягає вилученню або передачі у власність юридичним і фізичним особам без згоди засновників закладу вищої освіти та вищого колегіального органу самоврядування закладу вищої освіти» [1].

Якщо звернутися до раніше діючого освітнього законодавства, то слід зазначити, що згідно зі ст. 63 Закону України «Про вищу освіту» від 17 січня

2002 року (зі змінами від 19 січня 2010 року) законодавець закріплював майно за вищим навчальним закладом на праві оперативного управління [2].

Для того, щоб встановити обсяг повноважень щодо майна закладів вищої освіти, доцільно звернутися до визначення поняття «правовий режим майна». У радянський період термін «правовий режим майна» був широко поширений як в законодавстві, так і в науковій літературі. Поняття «правовий режим майна» по суті включало такі ознаки, як підстава виникнення і припинення прав на майно і зміст відповідного права на певні види майна юридичних осіб. Так, А. В. Венедиктов під «правовим режимом державного майна розумів об'єм прав та обов'язків окремих підприємств та органів управління стосовно майна, що закріплене за підприємством, а також порядок використання цього майна та звернення на нього стягнення за зобов'язаннями державних підприємств» [3]. С. М. Корнєєв вважав, що «правовий режим майна підприємства – це встановлений державою в правових нормах порядок отримання підприємством майна в оперативне управління, об'єм його прав та обов'язків з приводу володіння, користування та використання майна, а також межі розпорядження вказаним майном вищими органами господарського управління та порядок стягнення окремих видів майна за вимогою кредиторів» [4].

В. В. Лаптев стверджував, що «правовим режимом майна є встановлений у правових нормах порядок формування матеріальних та фінансових ресурсів різних господарюючих суб'єктів (їх утворень) та управління ним» [5].

Втім, слід зазначити, що у теперішній час вчені-цивілісти, розвиваючи позицію радянських вчених, визначають правовий режим майна як поведінку учасників правовідносин, яка стосується відповідних матеріальних та нематеріальних благ. І. В. Жилінкова вважає, що у цивілістичній літературі «правовий режим майна, як правило, характеризується за допомогою терміна «порядок», при чому порядок регулювання суспільних відносин (в основному – майнових), який виникає в результаті дії комплексу взаємопов'язаних правових засобів загально-дозвільного характеру (переважають дозволи, але присутні і заборони, міри примусу та інші обмежувальні засоби, хоча останні відносно перших виконують службову роль)» [6].

Ю. П. Пацурківський під поняттям «правовий режим майна» розуміє «встановлений правовими нормами склад цього майна, порядок його формування, використання і вибуття та об'єм прав і обов'язків з приводу володіння, користування і розпорядження майном, порядок звернення на нього стягнень кредиторів» [7]. Подібної же точки зору підтримується і В. С. Щербина, вказуючи, що «під правовим режимом майна слід розуміти встановлену правовими нормами структуру цього майна, порядок його

придбання (формування), використання і вибуття, а також звернення на нього стягнення кредиторів [8].

Таким чином, досліджуючи різні точки-зору вчених-цивілістів, можна дійти висновку, що правовий режим майна – це встановлений правовими засобами порядок і умови придбання майна, порядок його формування, використання і вибуття та об'єм прав і обов'язків з приводу володіння, користування і розпорядження майном, функцій управління майном та особливості відповідальності за використання майна.

Згідно із Законом України «Про освіту» та Законом України «Про професійно-технічну освіту» основним видом прав на майно для більшості освітніх установ є право оперативного управління, конструкція якого дозволяє власнику майна розпорядитися ним в своїх інтересах, зберігаючи на це майно право власності [9]. Поняття «право оперативного управління» вперше введено в науковий обіг А. В. Венедиктовим. Зокрема, він зазначав, що «право власності соціалістичної держави реалізується через здійснення державним органом його правомочностей щодо володіння, користування і, певною мірою, щодо розпорядження майном [3]. З юридичної точки зору призначення права оперативного управління полягало у створенні основи для поділу права власності і цивільної правосуб'єктності, для існування суб'єкта цивільного права, який не є власником, при наявності виключно державної власності на засоби виробництва. Пізніше право оперативного управління отримало законодавче закріплення в Основах цивільного законодавства Союзу РСР і союзних республік від 8 грудня 1961 року [10].

Згодом, з розвитком ринкових відносин, з'явилося нове поняття – «право повного господарського відання», що існувало поряд з правом оперативного управління. Зазначені речові права були закріплені в Основах цивільного законодавства Союзу РСР і республік 1991 року [11].

У національному законодавстві право господарського відання та оперативного управління закріплено у Господарському кодексі України.

Так, у ст. 136 закріплено, що «право господарського відання є речовим правом суб'єкта підприємництва, який володіє, користується і розпоряджається майном, закріпленим за ним власником (уповноваженим ним органом), з обмеженням правомочності розпорядження щодо окремих видів майна за згодою власника у випадках, передбачених цим Кодексом та іншими законами». Тобто право господарського відання можна визначити як право юридичних осіб, що здійснюють підприємницьку господарську діяльність, тобто є суб'єктами підприємництва, похідне від права власності, з обмеженням

повноваження розпорядження окремими видами майна згодою власника (уповноваженого органу) [12].

У статті 137 зазначається, що «правом оперативного управління визнається речове право суб'єкта господарювання, який володіє, користується і розпоряджається майном, закріпленим за ним власником (уповноваженим ним органом) для здійснення некомерційної господарської діяльності, у межах, встановлених цим Кодексом та іншими законами, а також власником майна (уповноваженим ним органом)» [12]. Як і при праві господарського відання, власник майна, закріпленого на праві оперативного управління за суб'єктом господарювання, здійснює контроль за використанням і збереженням переданого в оперативне управління майна безпосередньо або через уповноважений ним орган. Проте межі управління зазначеним майном з боку власника ширші, ніж при праві господарського відання: він має право вилучати у суб'єкта господарювання надлишкове майно, майно, що ним не використовується, а також майно, що використовується суб'єктом господарювання не за призначенням. Якщо звернутися до освітнього законодавства інших держав, то згідно із Кодексом Республіки Білорусь Про освіту, майно закріплюється за державним закладом вищої освіти на праві оперативного управління [13]. Цивільний кодекс Російської Федерації та Федеральний Закон «Про освіту в Російській Федерації» також встановлюють, що майно державних та муніципальних освітніх організацій закріплюється на праві оперативного управління [14].

Підсумовуючи, можна зазначити, що згідно із законодавством України майно закладам вищої освіти належить на праві господарського відання, хоча право господарського відання притаманне для юридичних осіб, які здійснюють підприємницьку діяльність з обмеженням повноваження розпорядження окремими видами майна за згодою власника (уповноваженого органу). На нашу думку, це входить у протиріччя з основними функціями закладу вищої освіти щодо надання освітніх послуг. Правовий режим майна, який був закріплений у Законі України від 17 січня 2002 року «Про вищу освіту», є більш вірним, тому, було б доцільним відмовитись від такого нововведення у чинному освітньому законодавстві і повернутись до відповідних положень, які були встановлені в Законі України від 2002 року.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про вищу освіту : закон України від 01.07.2014 р. № 15156-VII // Відомості Верховної Ради України. 2014.— № 37 – 38. —Ст. 2004.
2. Про вищу освіту: закон України від 17.01.2002 р. № 2984 – III. URL : http://www.osvita.org.ua/pravo/law_05/part_11.html.

3. Венедиктов А. В. Государственная социалистическая собственность / А. В. Венедиктов., отв. ред. Райхер В. К. – Москва – Ленинград : Изд-во АН СССР, 1948. – 839 с.
4. Корнеев С. М. Правовой режим имущественных фондов предприятий / С. М. Корнеев – М. :Знание, 1975. – 32с.
5. Лаптев В. В. Предмет и система хозяйственного права / В. В. Лаптев. – М. : Юрид. лит., 1969. – 190 с.
6. Жилинкова И. В. Правовой режим имущества членов семьи / И. В. Жилинкова. – Х. : «Ксилон», 2000. – 398 с.
7. Пацурківський Ю. П. Правовий режим майна суб'єктів підприємницької діяльності : автореф. дис.... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Ю. П. Пацурківський. – К., 2001. – 19 с.
8. Щербина В. С. Господарське право : підручник/ В. С. Щербина. – К. : Юрінком Інтер, 2013. – 636 с.
9. Про освіту : закон України від 05.09.2017 р. № 2545 – III. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>; Про професійно-технічну освіту : закон України від 10.02.1998 р. № 103/98 – ВР. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98>
10. Основи цивільного законодавства Союзу РСР і союзних республік : закон Союзу РСР від 8.12.1961р. URL : <http://textbooks.net.ua/content/view/1139/17/>
11. Основи цивільного законодавства Союзу РСР і республік : закон Союзу РСР від 31.05.1991 р. № 2211 – I. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v2211400-91>.
12. Господарський кодекс України : закон від 16.01.2003 року № 436 – IV. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/436-15>.
13. Кодекс Республики Беларусь Об образовании: закон от 13.01. 2011 г. № 243 – 3. URL : <http://kodeksy.by/kodeks-ob-obrazovanii>.
14. Об образовании в Российской Федерации : Федеральный закон от 29.12.2012 г. № 273 – ФЗ. URL : http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_140174/

Рябоконт Євген Олександрович,

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ НАСТУПНИЦТВА У РЕЧОВИХ ПРАВАХ ЗА РИМСЬКИМ ЦИВІЛЬНИМ ПРАВОМ

Запорукою ефективного наукового дослідження будь-якого правового інституту є неодмінний розгляд останнього в його розвитку, починаючи від